

Lukács András észrevételei
„A Gazdasági és Szociális Tanács állásfoglalása
az egészségügy reformjáról (tervezet)” című anyaghoz

(A GSZT 2007. március 1-i ülésén elhangzott hozzászólás háttéranyaga)

A gyógyító egészségügy legfeljebb 15 százalékban felelős az emberek egészségi állapotának alakulásáért. A magyar lakosság rendkívül kedvezőtlen egészségi állapotának oka elsősorban az alacsony egészségtudatosságában, ismerethiányában, egészségtelen életmódjában, az alacsony aktivitási mutatókban és a rossz környezeti állapotban keresendő. Ennek ellenére az egymást követő kormányok gyakorlatilag semmit nem tettek ezeknek a tényezőknek a megváltoztatásáért.

A lakosság európai mércével mért katasztrofális egészségi állapotán a Nemzeti Népegészségügyi Program végrehajtásával lehetne jelentősen javítani. Ezt a programot 2003-ban az összes parlamenti párt megszavazta és a civil szervezetek is nagyon jónak tartották. A megvalósítás azonban gyakorlatilag elmaradt. Sőt, a kormány rendkívüli mértékben tovább rontotta a helyzetet.

A Nemzeti Népegészségügyi Programot döntő mértékben az Egészségügyi Minisztérium alá tartozó Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatnak (ÁNTSZ) kellene megvalósítania. Azonban az elmúlt években annyira legyengítették, hogy még az alapfeladatait sem tudja megfelelően ellátni. Az elmúlt néhány évben a létszámát a felére a költségvetését pedig még nagyobb mértékben csökkentették (a költségvetésének csak 2005 és 2007 között reálértéken az 50 százalékát – 16 milliárd forintot – vonták el).

Az ÁNTSZ fő feladata az egészségvédelem, a betegségmegelőzés. Ma azonban már a legszükségesebb alapfeladatokat tudja ellátni, és azokat is egyre alacsonyabb színvonalon. Az ellenőrzések száma és minősége jelentősen csökkent, a betegségmegelőzési tevékenysége a mélyponton van. Már 2004-ben is komoly létszámcsökkenés volt, amit még súlyosabbá tett, hogy elsősorban a magasabb keresetű, tapasztaltabb dolgozóktól váltak meg. Az nem számított, hogy ezzel nagymértékben csökken a munka minősége.

Jellemző például, hogy az egészségmegőrző és a szűrési programokhoz az egymást váltó kormányok éppen a legelső szinten, a városi ÁNTSZ-ekben nem biztosítottak szakembert. Ezt a feladatot is rábízták a hatósági munkát is alig győző tisztiorvosokra és felügyelőkre, majd az ő létszámukat is folyamatosan kurtították.

A laborprivatizáció eddigi tapasztalatai jól mutatják, hogy az ÁNTSZ laboratóriumai nem dolgoznak (illetve nem dolgoztak) rosszul. A környezeti állapot elemzéséhez, a járványok felderítéséhez, megelőzéséhez, a betegek gyógyításához szükséges laboratóriumi vizsgálatok nem azért veszteségesek, mert túl drágán dolgoznak a hazai laboratóriumok, hanem azért, mert az állam és a biztosító nem hajlandó megfizetni a vizsgálatok tényleges költségét sem. A magáncégek ilyen körülmények között természetesen nem kapkodnak a Nyugaton mindenütt nyereséges üzletág után. Most pedig már folyik Központi Kémiai Labor szétverése is: ez az egyetlen – EU támogatással létrehozott – működőképes általános kémiai csúcslabor, amelynek elaprózásával drámaian romlik a teljes laborhálózat hatékonysága.

A megszorítások miatt viszont nem tudják elvégezni a szükséges vizsgálatokat, gyakran legfeljebb „tüzoltó munkára” futja. Például a nyugati országok kórházaiban ötször-hatszor

annyi laboratóriumi vizsgálatot végeznek a fertőző gócpontok felderítése és felszámolása érdekében, mint nálunk.

Arra, hogy az ÁNTSZ (és más hatóságok, például a növényvédelmi szolgálat) leépítése miként rontja a versenyképességünket, szomorú példa az élelmiszerek minőségének gyors romlása. Egyre több a bizonytalan összetételű, vegyszerekkel szennyezett, lejárt szavatosságú termék. Az ilyen termékek forgalmazóinak versenyképessége természetesen javul rövid távon, hiszen saját költségeiket így jelentősen tudják csökkenteni. Ugyanakkor kiszorítják a piacról az egészséges termékek előállításait, ami nemzetgazdasági szinten többszörösen is rontja a versenyképességünket: a szabályokat betartó, a minőségre ügyelő vállalkozások tönkremennek, exportlehetőségeink beszűkülnek (az európai piacon leértékelődnek a termékeink), a lakosság egészsége tovább romlik (ami jelentős többletköltségeket okoz az államnak, a vállalatoknak és az egyéneknek egyaránt), országunknak még rosszabb lesz a hírneve, ami elriasztja a befektetőket és a tehetősebb turistákat.

A közsféra dolgozóinak rendszeres és nyílt elmarasztalása egyes politikusok és a sajtó részéről, valamint az állandó fenyegetettség a leépítéstől azt eredményezte és eredményezi, hogy a legjobb szakemberek önként elmennek az ÁNTSZ-től, a fiatalok pedig nem választják e jelenleg bizonytalan jövővel kecsegtető pályát. A megmaradók pedig félelemben élnek. (Ennek egyik jele az, hogy az ÁNTSZ egyes vezetői kénytelenek azt állítani, hogy az ÁNTSZ jól működik, miközben valójában meg vannak győződve ennek ellenkezőjéről.) Mire megkerülnek a források a népegészségügyi programokhoz, nem lesz kivel végrehajtani azokat.

A 2005–2006. évi leépítések érintették az országos intézeteket és a területi ÁNTSZ-eket is: az Országos Tisztifőorvosi Hivatalt; az Országos Munkahigiénés és Foglalkozáségszségügyi Intézetet; az Országos Kémiai Biztonsági Intézetet; az Országos Környezet-egészségügyi Intézetet; az Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Intézetet; az Országos Epidemiológiai Központot; az Országos Egészségfejlesztési Intézetet; az Országos Élelmezés-egészségügyi és Táplálkozástudományi Intézetet; a Magyar Élelmiszerbiztonsági Hivatalt, a 19 megyei és a fővárosi ÁNTSZ-t, valamint közel 120 városi és kerületi intézetet.

A városi ÁNTSZ intézetek kistérségi határokhoz igazodó átszervezése következtében a korábbi 136 városi intézet száma 109-re csökkent. Ezáltal sok helyütt megszűntek vagy jelentősen csökkentek azok az ellenőrzések, amelyeket a helyszíneket, a körülményeket jól ismerő szakemberek végeztek. 2007-ben az elsorvasztás tovább folytatódik: a jelenlegi 20 megyei ÁNTSZ helyett csak hét régiós intézet lesz, a 109 önálló városi, kerületi intézetből 80-85 marad meg.

A 2007. évi költségvetési törvény szerint az ÁNTSZ 2007. évi kiadása a 2005. évi tényhez viszonyítva több mint 11 milliárd forinttal csökken (33 455 millió forintról 22 134 millióra), ami a meglóduló inflációt és a növekvő adóterheket is figyelembe véve legalább 16 milliárd forintos, vagyis csaknem 50 százalékos elvonást jelent. Az ÁNTSZ létszámát 2007-re további 1427 fővel csökkentenék, miután 2006-ban már elküldtek 557 főt az akkori 6187 fős létszámból. A reális csökkentés azonban még ennél is nagyobb, mivel 2007-től az Országos Tisztifőorvosi Hivatalba integrálnák az Országos Alapellátási Intézetet, a 84 főt foglalkoztató intézet tervezett költségvetése 2007-ben 325 millió forint. A részben hasonló tevékenységet végző Magyar Élelmiszer-biztonsági Hivatal kiadása a 2005. évi tényhez viszonyítva pedig 65,1 millió forinttal (és 7 fővel) csökken.

Az ÁNTSZ ily mértékű leépítését az egészségügyi tárca egyebek mellett azzal indokolta, hogy az ÁNTSZ bürokratikus eljárásai akadályozták a vállalkozások működését. A Levegő Munkacsoport gyakorlati tapasztalatai szerint viszont éppen az a gond, hogy az ÁNTSZ nem rendelkezik megfelelő jogosítványokkal egyes egészségkárosító tevékenységek

megakadályozására. Ha pedig mégis igaz lenne az Egészségügyi Minisztérium állítása, és tényleg túl bürokratikusak a jogszabályok, amelyek alapján az ÁNTSZ a feladatait végzi, akkor ezeket a jogszabályokat kellene megváltoztatni. Azonban ilyen változtatások nem történtek – feltételezhetően azért nem, mert ezek a jogszabályok azokat a feladatokat írják elő az ÁNTSZ-nek, amelyeket mindannyiunk egészsége, biztonsága érdekében el kell végeznie. Tehát az Egészségügyi Minisztérium úgy igyekszik csökkenteni „a vállalkozásokat sújtó bürokráciát”, hogy az előírt feladatokat nem csökkenti, csupán a pénzt és a létszámot! Ez képtelen helyzeteket, súlyos jogbizonytalanságot okoz, hiszen az ÁNTSZ nem tudja ellátni a törvény adta feladatait.

Különösen megdöbbentő, hogy mindezek a leépítésekre a kormány akkor kerített sort, amikor a gyógyító egészségügyben is jelentős „megtakarításokat” irányozott elő. Pedig a betegségek megelőzésével sokkal nagyobb összeget takaríthatna meg (ha már az emberi, erkölcsi szempontokat figyelmen kívül is hagyja).

A megelőzés rendkívüli hatékonyságát mutatja, hogy még a legszegényebb országokban, ahol rendkívül kevés pénz jut az egészségügyre, nagyszerű eredményeket tudnak így elérni. Egy elrettentő példa Angola, ahol nincs pénz a gyógyító egészségügyre, de a megelőzésre sem fordítanak se forrásokat, se figyelmet: a lakosságnak hiányzanak a legegyszerűbb higiéniai ismeretei, az átlagos várható élettartam pedig 37 év. Jó példaként viszont Kubát említhetjük, ahol szintén nincs pénz a gyógyító egészségügyre: jelenleg mintegy 220 dollár jut egy személy egészségügyi kiadásaira, ami a huszada az Egyesült Államokbeli adatnak (ott ez az összeg fejenként több mint 5000 dollár). **A hússzoros ráfordítás-különbség ellenére a születéskor várható élettartam mindkét országban 77 év, a csecsemőhalandóság pedig Kubában alacsonyabb, mint az Egyesült Államokban (6,3, illetve 6,5 elhalálozás jut ezer élveszülettre)!** Míg az USA-ban a pénz nagy része a gyógyszert és berendezéseket gyártókhoz vándorol, a kubaiak a természetes gyógymódokra, az egészséges környezet megteremtésére és a szerényebb, de helyes életmód kialakítására, vagyis a megelőzésre összpontosítanak. A szűk költségkeretek és az embargó miatt nem jut pénz drága eszközökre, gyógyszerekre. Ezt igyekeznek ellensúlyozni például azzal, hogy arányaiban jóval több orvos, mint az USA-ban (Kubában 170 lakosra jut egy orvos, míg az Egyesült Államokban 352 lakosra).

Az Európai Unió már a csatlakozásunk előtt is elégedett volt a közösségi jogszabályok átvételének alakulásával, ugyanakkor minden országjelentésében keményen kifogásolta jogszabályaink **végrehajtásának** gyengeségét. Ez a helyzet azóta tovább romlott amiatt, hogy a nemcsak az ÁNTSZ-nél, hanem gyakorlatilag minden hatóságnál, állami ellenőrző szervnél komoly létszámleépítések, pénzügyi megszorítások történtek. Így mindezek a szervek már ma is képtelenek megfelelően ellátni a feladatukat. Ennek ellenére a 2007. évi költségvetési törvény további leépítéseket irányoz elő. A leépítések azért is megdöbbentőek, mert érdemben nem mérséklik az államháztartás hiányát, a kockázatai viszont beláthatatlanok.

Az állami ellenőrző szerveknél történő pénzügyi megszorítások sokkal nagyobb károkat okoznak, mint amennyi előnnyel járnak: növekszik a bűnözés, erősödnek a társadalmi igazságtalanságok és feszültségek, romlik a lakosság egészségi állapota, kedvezőtlenül alakul az ország megítélése, továbbá csökken az államháztartás bevétele (ezen belül nagyrészt a külföldiektől származó bevétel, azaz az olyan bevétel, ami nem a hazai lakosságot és vállalkozásokat terheli, sőt éppen növeli ez utóbbiak versenyképességét).

Az ellenőrző szervek leépítése csak azoknak kedvez, akik igyekeznek a jogszabályokat megkerülni. Ilyen panaszok folyamatosan érkeznek nemcsak a lakosságtól, hanem az előírásokat komolyan vevő multinacionális és kisebb hazai vállalatoktól is.

A közigazgatás, az ellenőrző szervek gyengítése biztonságunk felelőtlen kockáztatása. Nem véletlen, hogy az elmúlt időszakban Magyarországon megszorították a súlyos

egészségi és környezeti károkkal járó események. A pirospaprika botrány, az esztergomi és miskolci vízszennyezések, az augusztus 20-i tragédia, a sok embert érintő szalmonella-fertőzések, az európai viszonylatban rendkívül magas számú személyes sérüléssel járó közlekedési baleset, az országshoz erősödő tiltakozások a kamionosok szabálytalankodásai ellen szembenézően jelzik az állami ellenőrzés és számonkérés gyengeségét. Az említett esetek azonban csak a jéghegy csúcsát jelentik. A hiányosságokat nap mint nap közvetlenül tapasztalják például a Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózatának munkatársai, ahová évente több tízezer lakossági bejelentés érkezik.

A kormány a leépítéseket a költségvetési „takarékosággal” próbálja indokolni. Ugyanakkor fel sem mérték, hogy a leépítések miatt mekkora kár éri a társadalmat, vagy mekkora költségek hárulnak majd az államra például a több megbetegedés, a természeti és kulturális értékeink, a közvagyon megsemmisülése és környezetszennyezések miatt. Az intézkedéseket ugyanis semmiféle hatástanulmány, szakmai és társadalmi vita nem előzte meg.

Érdemtelenül kevés figyelem jut arra, hogy a hatóságok leépítése az ügyek elhúzódsához, az ügyintézés színvonalának romlásához és jogbizonytalansághoz vezet. Nem egy külföldi befektetőt riaszt el a lassú, átláthatatlan, a felelősséget ide-oda hárító eljárásrend, amely jobbra az ügyintézők túlterheltségéből, a kiszámíthatatlanságból, az állandó átszervezésekéből, „racionalizálásból” fakad. A tisztességes vállalkozások keserűen tapasztalják, hogy a korrupció és a gátlástalanság kifizetődik, a szankcionálás nemegyszer formálisak, vagy éppen a szabálykövetőket sújtják. Az, hogy az ellenőrzéssel kapcsolatos súlyos hiányosságok a magyar vállalkozók jelentős részét is aggasztja, mi sem mutatja jobban, mint hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 2005-ben közzétett „Javaslatok – 25 pont a 100 lépéshez” című anyagának több pontjában is az ellenőrzések fokozását és minőségének javítását sürgeti.

Az Európai Unió a jogszabályaiban megfogalmazott célkitűzések tényleges elérését várja el a tagállamoktól. Tehát a feladatunk nem csupán a közösségi szabályok hazai jogba való átültetése, a megfelelő jogalkotási lépések megtétele. A célok eléréséhez szükséges és arra alkalmas szervezetrendszer, ellenőrzési mechanizmus és jogalkalmazási gyakorlat kialakítása is alapvető jelentőséggel bír. Amennyiben ez nem történik meg, illetve sérül, az Európai Bizottság eljárást indíthat – és minden bizonnyal fog is indítani – hazánk ellen.

A biztonságért, a jogszabályok betartatásáért felelős szervek gyengesége a fejlődésben elmaradt országok jellemzője. Ezzel szemben a világ legversenyképesebb országaiban a legszigorúbbak a biztonságot szolgáló (környezet- és egészségvédelmi stb.) előírások és az ellenőrzés feltételei olyanok, hogy ezeket ez előírásokat be is tudják tartatni. Magyarországnak nem Angola vagy Etiópia, mégcsak nem is Görögország, hanem a stabil gazdaságot és társadalmat fenntartani képes, biztonságos Skandinávia kellene hogy a követendő minta legyen.